

5. «Обережно дитина!»: В.О. Сухомлинський про важких дітей: тематич. зб. / Упоряд. Т.В. Філімонова; за наук. ред. проф. О.В. Сухомлинської. – Луганськ: Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2008. – 264 с.
6. Карпенко И.М. Катарсисная педагогика / И.М. Карпенко // Динамизм социальных процессов в постсоветском обществе. Вып. 2. Ч. 2: Социальные науки; Отв. ред. Л.Н. Синельникова и др. – Луганск: Знание, 2001. – С. 63 – 66.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. –Т. 1: Духовний світ школяра. – 1976. – 654 с.
8. Вернадский В.И. Начало и вечность жизни. – М.: Сов. Россия, 1989. – 704 с.
9. Андреева Е.К. От экологического воспитания к пониманию ноосферы / Е.К. Андреева // Советская педагогика. – 1988. – №9. – С. 23 – 28.

УДК 37.035.6

О.Р. Медведєва

ВИДАТНИЙ ПЕДАГОГ В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ ТА ЙОГО КНИГА «ДУХОВНИЙ СВІТ ШКОЛЯРА»

Стаття присвячена видатному українському педагогу В.О. Сухомлинському та його книзі «Духовний світ школяра».

This article is devoted to the famous Ukrainian pedagogue V.A. Suhomlinskiy and his book «The spiritual world of the pupil»

Ім'я Василя Олександровича Сухомлинського набуло велику повагу та силу. Ідеї соціалістичного гуманізму у формуванні та вихованні високих громадянських якостей особистості, які педагог пристрасно відстоював та творчо розвивав, увійшли до свідомості багатьох людей – працівників просвітництва, вчителів, батьків, усіх, хто був зв'язаний із великою справою виховання підростаючого покоління.

В.О. Сухомлинський – автор 41 монографії та брошури, більше 600 статей, біля 1200 художніх творів – розповідей та казок для дітей. Загальний тираж його книг, які побачили світ тільки в нашій державі, складає більше трьох мільйонів екземплярів. Педагог видавав також мільйони статей з актуальних питань виховання, освіти та навчання. Найважливіші монографічні праці В.О. Сухомлинського давно вже стали настільними книгами тисяч і тисяч вихователів, дійсними помічниками педагогів-практиків у рішенні багатьох складних питань навчально-виховної діяльності.

Він був вірним учнем Н.К. Крупської, А.В. Луначарського, М.І. Калініна, С.Т. Шацького, П.П. Блонського, А.С. Макаренка та інших найвидатніших педагогів та просвітників. Але разом з тим – він педагог, який має самобутній, оригінальний, власний творчий почерк. У змістовних, майстерно, емоційно написаних творах В.О. Сухомлинського підіймаються і вирішуються надзвичайно важливі проблеми виховання та навчання молодих учнів соціалістичного суспільства, у цих працях він глибоко мотивував, перевірені багатолітнім досвідом, відповіді на хвилюючі питання щодо того, як саме потрібно виховувати дітей, підлітків, юнаків, дівчат, щоб вони насправді стали гідними громадянами своєї держави, всебічно розвинутими особистостями [1: 14].

Мета статті – розповісти про життя видатного педагога В.О. Сухомлинського та його книгу «Духовний світ школяра», естетичне виховання молодших школярів, методи формування духовного світу школярів, виховання колективу, закони та закономірності педагогічного процесу та зумовлені ними правила і принципи діяльності вчителя та учнів, висвітлені Василем Олександровичем Сухомлинським у його книзі.

Газета «Правда» написала у 1969 р.: «Педагогічний труд В.О. Сухомлинського знайшов визнання у праці, він відмічений вищою урядовою нагородою і найважливіше, що поруч з ним працюють вчителі-ентузіасти, які охоплені колективним натхненням» [2].

В.О. Сухомлинський тісно пов'язаний з учнями різного віку, для них він – старший товариш, який від усієї душі розділяє поривання дитинства та юності: «Поважайте учня!», така перша заповідь В.О. Сухомлинського. І через це нескладно помітити, наскільки сучасні та актуальні думки, ідеї, досвід педагога».

Численні представники влади, просто люди, які захоплювалися працями педагога, казали, що він – видатний педагог, майстер педагогічної публіцистики, високообдарований вихователь, органічно поєднавши у своїй діяльності теорію з практикою, науковець, твори якого назавжди увійшли до скарбниці передової науково-педагогічної думки.

Педагогічний наслідок В.О. Сухомлинського має різноплановий, багатоаспектний характер. При цьому ми маємо пам'ятати, що творча думка педагога пройшла крізь певну еволюцію, вона постійно збагачувалася, поглиблювалася, відточувалася.

Основою основ педагогічних переконань В.О. Сухомлинського є марксистсько-ленинська теорія комуністичного виховання, освіти представників Комуністичної Партії, вони направляли думку педагога, були для нього нескінченим джерелом знань. У своїх працях педагог використовував ті передові ідеї минулого, які не втратили своєї актуальності і у наш час. Це відноситься до питань як мисленнєвого та фізичного виховання, так і до питань виховання духовного, трудового, естетичного. Він стверджував, що без всебічного знання створеного протягом багатьох століть, без пізнання та використання теоретичного досвіду неможлива висока культура педагогічної праці сьогодні. Саме цьому він часто звертався до праць Я. А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці, Ф. А. Дистерверга, Г.С. Сковороди, К.Д. Ушинського, М.І. Пирогова, В.Г. Белінського, Т.Г. Шевченка, І.Я. Франка, до творів Я.Корчака та, звичайно ж, до праць найкрупніших радянських теоретиків виховання, психологів та фізіологів, а також до класиків художньої літератури. Сухомлинський писав, що в ідеях цих великих педагогів, які направили школу, учня, вчителів на вивчення навколишнього середовища, які закликали досліджувати, описувати все, що бачили, вбачаються зовсім по-іншому що до сучасних задач виховання. Ці думки казали про підняття всіх педагогічних знань на якісно новий рівень. Так, дійшовши і переосмисливши старе, Сухомлинський боровся за утвердження та розвиток нового [5: 15].

Багатим джерелом творчості педагога була народна педагогічна мудрість, кращі виховні традиції трудящих мас: «Ми несемо в народ світло знань та науки. Народ – жваве, вічне джерело педагогічної мудрості. Якщо б у нас не було цього постійного духовного спілкування з дітьми, ми б успішно могли б навчати та виховувати молоде покоління». Прогресивна етнопедагогіка російського, українського та інших народів весь час надихала думку й труд В.О. Сухомлинського, орієнтувала його на пропаганду ідей виховання у дітей і молоді щирої любові до своєї держави, глибокої любові до матері, рідних, поваги до старших, серцевої чуйності до трудящої людини, готовності надати їй допомогу у біді, поважного відношення до праці, старанності, кмітливості, трудової майстерності, обережного ставлення до природи, її багатств, патріотичних почуттів до щоденної діяльності та поведінки.

Дуже високо В.О. Сухомлинський цінував у народній педагогіці традиції мудрої любові батьків до дітей, гуманного, яке поєднується із розумною вимогливістю, підходу до них, використання в навчанні та вихованні багатств рідної мови, підкорення книжкових знань реальним потребам трудового життя, дотримання прийнятих у народі природних шляхів та засобів фізичного виховання. У своїх творах педагог часто використовував такі перлини літературної творчості, як прислів'я, приказки, народні афоризми, яскраво відтворював створені народом казки, думи, легенди.

«Враховуючи повагу до старших, потрібно частіше звертатися до тієї книжки, яка, якщо коли-небудь була б видана, то називалася б «Народна педагогіка». Збірка законів тут дуже проста, але в них відобразився багатовіковий досвід поколінь. У цій скарбниці народної

мудрості багато повчального можуть знайти вчені-педагоги, які займаються проблемами виховання, й шкільні наставники, й батьки».

Переповнений потужною силою, джерелом педагогічних знань для В.О. Сухомлинського його передовий досвід навчально-виховної діяльності – його власна професійна практика, діяльність його колективу Павлиської середньої школи, де він працював директором, а також вчителем, вихователем, класних керівників, директорів багатьох шкіл, яких він поважав, думкою яких цікавився та аналізував її. В.О. Сухомлинський вважав, що педагогічна теорія розвивається до того часу, доки вона існує, збагачується та вдосконалюється у досвіді, у новаторській праці тисяч людей, педагогів. Ось чому він наполегливо бажав, щоб кожен вчитель, викладач, вихователь був не просто «губкою» педагогічних знань, а дослідником та раціоналізатором. Справжній вчитель, казав В.О. Сухомлинський, не може існувати без творчості; педагогічний труд по своїй природі, по внутрішній його логіці не може мислитися без елементу наукового досліду, він завжди має бути освітлений промінцем теорії та виступати як джерело нової думки, нових теоретичних знань. «Якщо ви бажаєте, щоб педагогічний труд давав вчителю радість, щоб щоденне проведення уроків не перетворилося у сумну картину монотонності, ведіть кожного вчителя на шлях, щасливий шлях дослідження», саме такий підхід до справи дав можливість вчителю та директору школи В.О. Сухомлинському написати чарівні педагогічні твори, які наповнені багатством живих прикладів, фактів, ілюстрацій, твори, у яких науково обмірковується та узагальнюється передовий досвід радянської школи, досвід самого педагога, який він намагається передати іншим, подарувати частину себе дітям та носіям чудової професії – вчителю» [2: 5-9].

Книга «Духовний світ школяра» – справжня книга, висновок багатолітнього вивчення життя й діяльності учнів загальноосвітньої школи. Працюючи вчителем, класним керівником, директором школи, автор протягом багатьох років вивчав життя та досвід учнівських колективів різного віку, а також досвід виховної роботи вчителів й класних керівників інших шкіл. При цьому ставилася задача – виявити роль найрізноманітніших факторів, які допомагають становленню духовного обміну учнів.

Серед фактів та явищ, покладених в основу справжньої книги, цієї книги, найбільшу цінність, за думкою автора, є факти з життя та діяльності одних і тих самих колективів. Щоб написати цю книгу, В.О. Сухомлинському знадобилося дослідити і проаналізувати 29 учнівських колективів. Спостереження та дослідження життя й діяльності учнів відбувалося одночасно та послідовно. Це дозволило не тільки отримати об'єктивні висновки та узагальнення, але й довершити практику виховної роботи, виділити найбільш ефективні шляхи формування ідейно багатого, насиченого високими інтересами духовного світу школярів.

Формування духовного світу молодого покоління, одне з найважливіших питань теорії та практики виховання. Протягом багатьох років багато вчителів вивчали місце та роль інтелектуальних питань та інтересів школярів середнього та старшого віків. Практика виховної роботи переконала, що ця сторона духовного розвитку підростаючого покоління дуже тісно пов'язана з життям – з розвитком нашого суспільства, з укріпленням відносин.

Задача кожного вчителя, на думку В.О. Сухомлинського, – розкрити перед кожним учнем благородність пізнання та світу, величність та силу мислення. Не меркантильний підхід, не вузько практичний розрахунок повинен керувати думками молодої людини при виборі нею життєвого шляху, а палке бажання вчитися, пізнавати, збагачувати свій розум незалежно від праці, яка є основним внеском у скарбницю суспільних багатств. Там, де знання розглядаються тільки з точки зору їх практичного застосування у майбутньому, з'являється холодний, не чуттєвий розрахунок, вольові зусилля надихаються низькими пробудженнями.

Надаючи велике значення духовному світу особистості в підготовці її до праці в ім'я Батьківщини, автор цієї книги в поняття «духовний світ», «духовне життя» вкладає наступний зміст. Сфера духовного життя людини – це розвиток, формування та задоволення

його моральних, інтелектуальних та естетичних потреб та інтересів у процесі активної діяльності. Джерелом духовного світу людини є матеріальний світ, об'єктивна реальність та особливо такі важливі її сфери, як суспільне життя людини та його соціальний й моральний досвід.

Отож, ця книга розповідає нам про особливості та якості, які характерні для певного віку – від дитинства до ранньої юності, розповідає нам про численні шляхи та методи формування духовного світу школярів, виховання колективу, закони й закономірності педагогічного процесу, показує нам всі етапи формування та розвитку дитячого колективу, звертає увагу на те, якою повинна бути особистість вчителя, педагогічний колектив. Книга є дуже цікавою для вчителя – практиканта. Але найцікавішим для нас є розділ «від дитинства до отрочества» [6: 45].

У житті дитини молодшого шкільного віку значну роль відіграють естетичні почуття, вони займають особливе місце у духовній оболонці, впливають на укріплення його власних поглядів. Як сприйняття, так і активна діяльність дітей у віці 7-11 років, пов'язані зі сферою естетичних емоцій, залишають глибокий слід в емоційній пам'яті людини на все життя.

Сприймаючи гарне, гармонійне в природі, в навколишньому середовищі, в праці, і в творчості, дитина 7-11-річного віку з кожним роком все глибше переживає почуття насолоди красою.

У ході різних досліджень було виявлено, що при сприйнятті краси картин природи, праці, творчості, які зустрічались у дитинстві, люди пам'ятають дуже добре і ці спогади відіграли досить важливу роль в їхньому житті, тому що нагадували про Батьківщину, рідний край, рідні місця. А що може бути для людини кращим, ніж рідний край! Так само, впродовж всього свого життя вони пронесли спогади, які відносилися до сприйняття класичних образів рідної поезії, образотворчого мистецтва. Люди зрілого віку стверджують, що краса рідного слова, прийнята та пережита в 10-11 річному віці, накладає слід на характер естетичних запитів у подальшому житті. Враховуючи це, вчитель повинен прагнути до того, щоб природа, навколишнє середовище, поезія, образотворче мистецтво, музика – все це було б зрозумілим дитині й займало в її пам'яті глибокий слід.

Бесіди про природу в момент споглядання картин, використання під час цих бесід поетичного слова, пробудження дитини до створення естетичних картин та умов щоденного життя, піклування про збереження та примноження багатств природи, споглядання мистецтва, слухання музики – це не тільки прийоми розвитку естетичних почуттів, але й важливі засоби загального духовного розвитку дитини. Характерним є те, що в молодшому шкільному віці естетичні почуття чітко проявляються зовнішньо, виражаються в колективі, у той час як пізніше учні прагнуть до індивідуалізації цієї сторони духовного життя.

До того ж дитину, яка насолоджується красою природи та навколишнього середовища, дуже легко зацікавити активною працею. А праця, яка пронизана естетичними пробудженнями та почуттями, поступово розвиває та укріплює почуття краси трудової діяльності, прагнення не тільки до високовиробничої, але й до красивої роботи. Тому виховну роботу потрібно організовувати так, щоб у молодшому шкільному віці трудова діяльність вихованців була в той самий час діяльністю естетичного. Треба зазначити, що релігійна мораль також впливає на формування багатьох естетичних якостей у дитині. Але не завжди церква є для дитини місцем, де вона може звернутися до Бога. Для маленьких дітей це, перш за все, щось яскраве, незвичайне, фантастичне. Вони йдуть до церкви, щоб побачити виставу і тільки [3: 8].

В.О. Сухомлинський широко використовував принципи пріоритету загальнолюдських цінностей, поваги до особистості дитини, принцип педагогічного оптимізму, принцип природовідповідності, принцип індивідуального підходу до особистості учня, принцип єдності навчання, в якому вказував на нерозривний зв'язок та співіснування виховного процесу та розвитку дитини; широко використовував принцип всебічного і гармонійного розвитку особистості, принципи цілеспрямованості, результативності, принципи зв'язку педагогічного процесу з життям та продуктивною працею. Найважливішими принципами

для нього були принципи соціалізації виховання дитини в колективі та за допомогою колективу, наочності та творчої активності. За твердженням педагога, тільки в колективі може вирости вдячна, врівноважена, шаноблива людина, яка щиро любить працю та Батьківщину, тільки збагативши виховний процес прикладами з власного життя, застосувавши естетичні методи впливу на дитину (музичне, образотворче мистецтво) можна виростити творчо-активну особистість.

Висновки. Таким чином, ми спробували розповісти про життя видатного педагога В.О.Сухомлинського, естетичне виховання молодших школярів, методи формування духовного світу школярів, виховання колективу, закони та закономірності педагогічного процесу та зумовлені ними правила і принципи діяльності вчителя та учнів висвітлені Василем Олександровичем Сухомлинським у його книзі, енциклопедії для вчителів, «Духовний світ школяра». Є перспективи подальшого дослідження у цієї галузі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Награда за добро // Правда. – 1967. – 20 февраля. – С.14.
2. Святыня сердца // Правда. – 1967. – 8 октября. – С.5-9.
3. Сухомлинский В.А. Воспитание и самовоспитание/ В.А.Сухомлинский // Советская педагогика. – 1965. – №12. – С.8.
4. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра. Вибр. твори. В 5-ти т. – Т.1/ В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. – С.209-396.
5. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа / В.А. Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1969. – С.15.
6. Сухомлинский В.А. Педагогический коллектив средней школы / В.А. Сухомлинский. – М.: Учпедгиз, 1958.-168с.